

проектирования: Сб. статей / сост. В.М. Монахов и др. – М.: Педагогика, 1987. – С. 124-128.

5. Основи нових інформаційних технологій навчання: Посібник для вчителів / за ред. Ю.І. Машбиця. – К.: Інститут психології ім Г.С. Костюка АПН України. - КІЗМН. – 1997. – 264 с.

The article is devoted the analysis of going near the use of computer technologies during an educational process in schools for children with different violations of psychophysical development with the purpose of increase of his efficiency, diagnostics and correction of defects, in development of children.

Keywords: computer, educational process, to put with violatio

Отримано 22.2.2012

УДК 37.013.82 : 376.2 : 378

А.Г. Шевцов

ОБГРУНТУВАННЯ ОРТОПЕДАГОГІКИ

У статті розглянуто обґрунтування ортопедагогіки як наукового феномену спеціальної освіти та корекційно-реабілітаційної роботи з особами з порушеннями опорно-рухового апарату, а також практичний досвід у цьому напрямку кафедри ортопедагогіки та реабілітології Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ ім. М.П. Драгоманова.

Ключові слова: ортопедагогіка, фахова підготовка дефектологів, діти з порушеннями опорно-рухового апарату.

В статье изложено обоснование ортопедагогика как научного феномена специального образования и коррекционно-реабилитационной работы с лицами с нарушениями опорно-двигательного аппарата, а также практический опыт в этом направлении кафедры ортопедагогика и реабилитологии Института коррекционной педагогика и психологии НПУ им. М.П. Драгоманова.

Ключевые слова: ортопедагогика, профессиональная подготовка дефектологов, дети с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Виклики часу, на які мають реагувати антропологічні науки, стимулюють пошук нових епістемологічних підходів до пізнання феноменів нашого соціального життя та професійної діяльності, зокрема корекційно-реабілітаційної сфери. Наш матеріал містить спробу обґрунтувати актуальність побудови й розвитку новітньої наукової дисципліни та сфери підготовки фахівців, що стосуються галузі корекційного (спеціального) навчання, комплексної психолого-педагогічної, медико-соціальної та професійної реабілітації осіб з порушенням опорно-рухового апарату (ПОРА), — ортопедагогіки.

Розглянемо історичні передумови розвитку ортопедагогіки. В епоху Просвітництва успіхи медицини сприяли позитивним змінам відношення соціуму до осіб з порушеннями опорно-рухового апарату. Н.М. Назарова та Г.Н. Пенін наводять дані з історії, що свідчать про появу в цей період спеціалізованих лікарень для зазначеної категорії пацієнтів [4]. Таку лікарню, наприклад, відкрив швейцарський педіатр Ж.А. Венель у 1779 році. Примітно, що є свідчення про організацію педагогічної допомоги дітям у цій установі. Важливим поштовхом до розвитку як добродійних, так і лікувально-освітніх закладів для дітей з ПОРА у XIX столітті була індустріальна революція. У 1832 році в Мюнхені І.Н. Курц відкрив технічну школу для бідних дітей з кульгавістю. Там же, у Німеччині, посилюються спроби надавати ортопедичну допомогу дітям з ПОРА.

У другій половині XIX ст. і особливо з початку XX ст. спостерігається розвиток педагогічних підходів до надання комплексної медико-соціальної допомоги дітям з ПОРА. Спочатку це відобразилося в появі елементів педагогічної підтримки пацієнтів ортопедичних медичних закладів, які діяли в окремих містах Німеччини, - Вюрцбурге, Штутгарті, Лейпцігу та Берліні. Медико-педагогічну роботу в них здійснювали відомі лікарі свого часу Я.Гейне, Є. Краус, Й.Блемер. Німеччина стала першою країною, що впровадила державний нормативний акт про профілактичні заходи і медико-педагогічну допомогу, а також професійну реабілітацію людей з ПОРА, – закон "Про допомогу кульгавим". А у 1913 р. чеський професор Р. Йедличка створив першу в Європі школу-майстерню для дітей-інвалідів. У 1921 р. в Бельгії відкрився притулок для паралізованих дітей – "Притулок для дівчаток-інвалідів в Кватрехте", вихованки якого здобували початкову освіту.

Як зазначають Н.М. Назарова, Є. Н. Моргачёва та Т. В. Фуряева, у 1913 р. в Нью-Йорку відкривається державна школа надомного навчання дітей та підлітків з ДЦП. Як результат прагнення протистояти наслідкам пандемії поліомієліту в середині XX ст. при чотирьох лікарнях в провінції Альберта були відкриті навчальні класи для дітей з ПОРА [5].

Зазначені вище автори пишуть, що перші десятиліття ХХ ст. у Росії, як і в Європі, пов'язані із становленням зародків педагогіки для дітей з ПОРА. Ще в 1888 р. у Петербурзі було організовано Благодійне товариство, що надавало допомогу калікам і всім, хто зазнавав труднощі в пересуванні. З 1890 р. на базі цього товариства діє притулок "Синій хрест" для паралізованих і калік. З 1904 р. консультантом, а потім і керівником лікувального процесу в притулку став засновник вітчизняної ортопедії професор Військово-медичної академії Г.І.Турнер. На початку 1920-х рр. у Петрограді при лікувально-виховному будинку для дітей з ПОРА (пізніше – Ленінградський науково-дослідний дитячий ортопедичний інститут ім. Г.І. Турнера) існували добре оснащені трудові майстерні (швацька, шевська, столярна тощо), а також класи для ліквідації неписьменності і малограмотності у дітей і підлітків. Одним з перших розробників науково обґрунтованих принципів, змісту та форм організації навчально-виховної роботи в лікувальній установі для дітей з ПОРА була Е. Пайова.

У 1950-і рр. в СРСР було відкрито багато шкіл для дітей з наслідками поліомієліту. Оскільки поліомієліт – захворювання нервової системи, в результаті якого відбувається вибіркоче ураження м'язових груп без супутнього пошкодження мовлення, психічних та інтелектуальних функцій, то спеціальні школи нового типу, що відкрилися, були орієнтовані на програму масового навчання. Вони призначалися також і для дітей з ДЦП. У даний період у фахівців ще не склалося чітке уявлення про те, що на відміну від тих, хто переніс поліомієліт, у дітей з ДЦП порушується також інтелектуальний та психічний розвиток. Саме тому всі діти з різними ПОРА одночасно з комплексом лікувальних заходів проходили навчання за програмою звичайної масової школи.

Таким чином, на відміну від ситуації щодо оригінальних педагогічних розробок спеціальних методик виховання дітей з сенсорними порушеннями або розумовою відсталістю, історичні джерела містять украй мало даних про розвиток наукових досліджень в області спеціального навчання дітей з ПОРА. Очевидно, це було пов'язано перш за все з тим, що психічна сфера останніх не представлялася об'єктом, відмінним від норми, і таким, що вимагає особливого підходу в навчально-виховному процесі.

Подібний стан речей існував фактично до середини ХХ століття. Проте, поступово до кінця минулого століття ситуація у сфері навчання та виховання дітей з ПОРА змінилася завдяки таким чинникам.

Перший чинник пов'язаний з багатократним ускладненням структури, об'єму і змісту сучасної освіти, яка мусила відповідати епосі постіндустріального інформаційного суспільства. При цьому вимоги до

освітніх стандартів значно посилюються. Це привело до необхідності поглибити наше розуміння складного зв'язку "тонкої структури" неявно виражених психічних особливостей розвитку описуваних нами дітей (і дорослих) із надзвичайно складною та інформаційно насиченою сучасною освітою.

Ті феномени психіки дітей з ПОРА, які розглядалися як неістотні для освіти, в умовах інтенсивного навчального процесу інформаційного суспільства виявилися критичними в досягненні ефективності навчання та виховання. А весь педагогічний процес став вельми чутливим до особливостей пізнавальної та емоційно-вольової сфер осіб з ПОРА. Раніше такі зв'язки не були очевидними і не враховувалися, тож і зусилля педагогів-дефектологів були направлені на "злободенніші" та "очевидніші не озброєному оку" педагогічні та психологічні проблеми: пошук спеціальних методів навчання й виховання розумово відсталих дітей, дітей з порушеннями зору та слуху.

Другий чинник пов'язаний з розвитком медицини, в першу чергу неврології, а також активізації відповідних досліджень у спеціальній психології. Масова практика комплексної реабілітації та навчання дітей з церебральним паралічем значно змінила уявлення і про природу, і про міру складності порушень у дітей цієї категорії вже до кінця 1970-х рр.

Унаслідок множинних порушень у розвитку дітей з ДЦП освоєння програми масової загальноосвітньої школи у багатьох випадках виявлялося скрутним, тому виникла необхідність не лише у виявленні специфічних проблем їх навчання, але і в надійній діагностиці таких порушень і розробці методики комплексної реабілітації дітей цієї категорії [4].

Отже, переважною більшістю серед дітей з ПОРА є діти з церебральним паралічем. Поширеність ДЦП досить висока і становить 2-3 випадки на 1000 живих немовлят. За даними МОЗ в Україні зареєстровано близько 20 тис. хворих на ДЦП. Дитячий церебральний параліч – це фактично поліморфічний комплекс симптомів порушеного розвитку ("група синдромів" за Л. Бадалянном [1]), які виникають через аномалії будови або пошкодження частини головного мозку, що відповідає за рухові функції, координацію рухів. Суттєво, що до основного симптому ДЦП – руховим розладам, проблемам з локомоторними можливостями та постуральним контролем дитини – у більшій частині випадків приєднуються порушення інтелекту (за різних форм ДЦП від 20 % до 100 %), мовлення (80%), зору (20%), слуху (15%), кінестетичного сприймання (15%) та ін. Оскільки порушення психофізичного розвитку цієї категорії дітей характеризуються надскладною клінікою, пошук методів корекційного навчання та виховання дітей саме з ДЦП відображають першочергові завдання ортопедагогіки та ортопсихології.

Проте, це не скасовує актуальності завдань розробки корекційно-реабілітаційних технологій для інших категорій популяції дітей з ПОРА. Такі ж завдання перед національною системою освіти та реабілітації стоять щодо дітей з ПОРА, інвалідність яких спричинена наслідками поліомієліту, пухлинами, травмами спинного мозку, кіфозом, сколіозом, паралічами, травмами кінцівок, ПОРА спадкової етіології з прогресуючими м'язовими атрофіями, вродженими патологіями та набутими порушеннями ОРА, яких ми також відносимо до об'єкту ортопедагогіки.

Незважаючи на те, що всі ці хвороби об'єднуються в один нозологічний статус – порушення моторної сфери, полісиндромність та складна етіологія, наприклад ДЦП, спричиняє і багатоаспектність навчально-реабілітаційного процесу, мультивекторність корекційного медико-психолого-педагогічного впливу на фізичне, психічне та соціальне здоров'я дитини, його особистісний розвиток. Міждисциплінарний характер реабілітування хворих на ДЦП дітей чітко усвідомлюють такі класики неврології, як, наприклад, К.О.Семенова [8].

Отже, ортопедагогічний підхід до науково-практичного обґрунтування корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з ПОРА означає впровадження таких принципів:

1) врахування поліморфності клінічних проявів та складності патогенезу ПОРА у площині етіопатогенетичного принципу навчання та комплексного соціального реабілітування дітей з порушеннями розвитку;

2) мультіфакторність та особистісно орієнтована спрямованість комплексного корекційно-реабілітаційного впливу на фізичне, психічне та соціальне здоров'я й розвиток дитини;

3) застосування відкритої особистісно орієнтованої діяльнісної моделі комплексного корекційно-реабілітаційного процесу, що складається з медичного, соціального, психологічного, педагогічного та техніко-середовищного чинників;

4) використання інтегральних міждисциплінарних корекційно-реабілітаційних технологій (методика Марії Монтесорі, кондуктивна педагогіка Петью, зоотерапія, ігротерапія, методи лікувальної педагогіки; соціальна педіатрія; ерготерапія тощо);

5) застосування в методиках роботи інтеграції усіх способів освоєння дитиною світу;

6) діалектичність єдності та специфічності корекційно-реабілітаційних модальностей фахового впливу на розвиток дитини та мультидисциплінарність командної роботи педагогів і реабілітологів.

З епістемологічної точки зору обґрунтування поняття „ортопедагогіка” органічно виходить із практичних завдань

педагогічної та реабілітаційної реальності, теоретичного узагальнення корекційної-педагогічних та реабілітаційних фактів і концептів, аналізу історичного розвитку дефектології та реабілітології. Наш наголос на новітньої системологічної сутності цього поняття у теоретичному полі антропологічних наук обумовлений сучасними постнекласичними підходами до сфери корекційної-реабілітаційної допомоги дітям з порушеннями психофізичного розвитку. Стартові теоретико-методологічні та практичні положення такого обґрунтування є похідними від певних діалектичних суперечностей, що, власно, і спонукають нас до створення і розвитку нових дефектологічних та реабілітологічних знань у цій сфері.

Фундаментальною методологічною суперечністю у цій площині є суперечність між сучасними епідеміологічними та клінічними даними про розповсюдженість та складність порушень розвитку дітей з ураженнями опорно-рухового апарату (зокрема неврологічної етіології) та недосконалим науковим теоретичним рівнем пізнання цієї сфери. Так само не відповідає потребам практики рівень методів і сума технології корекційно-реабілітаційної роботи з цієї категорією дітей і дорослих, а також рівень системного зв'язку корекційного психолого-педагогічного впливу на дитину та процесами її фізичного реабілітування й відновлювального лікування.

Іншою значимою для нашого питання суперечністю є протиріччя між сучасними завданнями і методиками спеціального навчання й виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, технологіями корекційно-реабілітаційної роботи та компетентністю і фаховою підготовкою суб'єктів цього процесу. Таким чином, актуальною є проблема підготовки кадрів у сфері ортопедагогіки, як учителів і вихователів, так і реабілітологів.

На практиці ми спостерігаємо фахову непідготовленість кадрового складу корекційно-реабілітаційних закладів та установ до сучасних трансформаційних викликів, нових завдань комплексного та системного реабілітування. Важлива у цій площині також відповідна компетентність батьків, родинного оточення реабілітовуваних, яка може дозволити їм брати ефективну участь у реабілітаційному процесі.

На сучасному етапі розвитку науки подальший методологічний розвиток основ корекційної (спеціальної) педагогіки, спеціальної психології та реабілітології неможливий поза застосуванням постнекласичної наукової парадигми – нелінійної наукової картини світу і синергетичної теорії самоорганізації складних відкритих систем, якою, безперечно, є новітня система корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми зі складними порушеннями психофізичного розвитку разом з її науковим обґрунтуванням та кадровим забезпеченням.

Саме синергетична парадигма дослідження розвитку особи з ПОРА як складного біосоціального організму, суб'єкта внутрішньої психологічної та зовнішньої соціальної діяльності та відкритої онтогенетичної системи, що постійно знаходиться в стані, близькому до критичного, одразу спрямовує нас у предметну сферу синергетики. Існує багато й інших аргументів на користь обґрунтування основ ортопедагогіки з точки зору нової синергетичної методології.

В.С.Стьопін наголошує, що сучасне постнекласичне розуміння складних людиновимірних систем потребує нових стратегій цивілізаційного розвитку та цінностей [10]. Перехід від класичного і некласичного мислення до постнекласичної парадигми, від системної до системно-синергетичної методології вимагає нових підходів до організації системи теоретичних та експериментальних досліджень в ортопедагогіці та ортопсихології. На тлі переходу від некласики до науки постмодернізму відбувається початок у другій половині ХХ ст. нового етапу розвитку корекційної (спеціальної) педагогіки [4], спеціальної психології [7] та постнекласичного особистісно центрованого історичного періоду розвитку системи реабілітування, яким ознаменований початок ХХІ ст. [11].

За часом це збігається з розвитком дефектологічного та реабілітаційного інструментарію, який дозволяє вивчати та створювати спеціальні методики роботи з дітьми зі складними порушеннями розвитку. До останніх ми відносимо, зокрема, комплексні порушення моторної, інтелектуальної, афективно-емоційної, регуляторно-вольової, сенсорної та мовної сфер внаслідок органічних уражень центральної нервової системи. Нова категоріальна сітка філософських підвалин некласичної науки дозволяє вивчати комплекс порушень онтогенезу, створюючи новий образ об'єкту, який тепер уявляється спостерігачу як складна система, стан якого як цілого не можна звести до сукупності його станів його складових. Методики корекційного розвитку дитини з порушеннями моторної сфери церебральної етіології, яка є розумово відсталою, з вадами слуху та мовлення не створюється лінійним додаванням фізичних вправ, методик з логопедії, сурдопедагогіки та корекційної психопедагогіки. Ці методики мають бути створені за допомоги системному комплексу окремих наук – ортопедагогіки, ортопсихології та ортореабілітології – з урахуванням, так би мовити, ортодизонтогенезу.

Слід зазначити, що це відповідає концептуальному підходу Л.С.Виготського щодо розгляду дефекту розвитку не у примітивному, "арифметичному" розумінні відхилення від норми, а як самостійної, унікальної компоненти особистості [2]. Системність та цілісність, комплексність має бути наріжним каменем побудови методологічних принципів ортопедагогіки.

Отже, поглиблення знань про дизонтогенез та спеціальні методики навчання різних категорій дітей з порушеннями психофізичного розвитку веде до подальшої спеціалізації у сфері корекційної педагогіки та спеціальної психології, що дає поштовх виділенню в окремому психолого-педагогічну галузь корекційної-реабілітаційної роботи та спеціальної освіти дітей з ПОРА. Зазначимо, що у 2006 році у навчальній програмі дисципліни "Основи корекційної педагогіки" для педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів, затвердженої Міністерством освіти і науки України, її автор академік В.М. Синьов виділяє тему "Особливості розвитку, навчання та виховання особистості при порушеннях рухової сфери" саме як питання ортопедагогіки [9].

Як багато інших наукових понять, поняття "ортопедагогіка" доцільно розглядати як в широкому, так і у вузькому смислі. Ортопедагогіка у широкому вжитку може розглядатися як термін, синонімічний корекційній (спеціальній) педагогіці. Саме з цієї точки зору цей термін іноді вживався в українській та російській мовах до ствердження терміну "дефектологія".

Зараз ортопедагогіка певними російськими словниками наукової мови трактує ортопедагогіку як лікувальну педагогіку та науку, предметом якої є специфічні методи виховання "важких дітей" [14].

Про термін "ортопедагогіка" як синонім термінів "корекційна педагогіка", "спеціальна педагогіка", "лікувальна педагогіка" зазначає російський дослідник І.В.Кичева [3]. А в словнику польської мови на цей час можна знайти таке тлумачення "ortopedagogika": "розділ педагогіки який має за мету виховання та лікування осіб з порушеннями розвитку та їх пристосування до життя в суспільстві" [13]. На вжиток терміну "ортопедагогіка" у такому широкому сенсі в європейській педагогічній практиці, наприклад у німецькій мові, також вказують і інші джерела [6]. Примітно, що в універсальній десятковій бібліотечній класифікації документів (УДК) на цей час за кодом УДК 37.013.82 є підрозділ "Ортопедагогіка. Терапевтична педагогіка" у відповідному розділі УДК 37.013.8 "Окремі галузі теорії освіти".

Проте на роль "терміна-спадкоємця" терміну "дефектологія" на цей час переважно претендують поняття "спеціальна педагогіка" та "корекційна педагогіка". Отже, доречно використати термін "ортопедагогіка" у вузькому сенсі для позначення іншого поняття, яке фіксує розділ дефектології (спеціальної, корекційної педагогіки) відповідно до нозологічної диференціації, як це традиційно прийнято в цьому розділі педагогіки.

В сучасному українському дефектологічному понятійно-термінологічному полі зафіксовано термін "Ортопедагогіка" та зазначені як новітні терміни "ортодизонтогенез" та "ортопсихологія". А

саме, "Ортопедагогіка (від грец. Орθος - прямий) – наука про принципи, закономірності, зміст, методи і форми навчання та виховання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. Серед останніх виділяються діти з органічними ураженнями нервової системи (дитячий церебральний параліч, наслідки поліомієліту, травми спинного мозку тощо), з вродженою патологією опорно-рухового апарату, з набутими захворюваннями та порушеннями опорно-рухового апарату. Ортопедагогіка розвивається на основі загальних принципів педагогіки, дефектології, реабілітології з урахуванням даних таких споріднених дисциплін, як ортодизонтогенез та ортопсихологія" [12]

Щодо проблеми підготовки кадрів для корекційно-реабілітаційної роботи з дітьми з ДЦП, то, враховуючи зазначений поліморфізм клінічної картини цього захворювання та складність вторинних порушень розвитку цих дітей, мультидисциплінарність системи їх освіти та реабілітації, ми робимо висновок щодо необхідності підготовки нових спеціалістів широкого профілю ортопедагогічного та реабілітологічного напрямку. Фактично, ортопедагоги повинні пройти спеціальну підготовку у сфері корекційного розвитку дітей з обмеженнями життєдіяльності різних нозологій, тобто знати основи сурдопсихології, тифлопсихології, логопедії, корекційної психопедагогіки, фізичної реабілітації, інтегральних реабілітаційних технологій, педагогіки інклюзивного навчання тощо. Це дає підстави стверджувати, що ортопедагог з такою підготовку може бути вихователем, вчителем (або консультантом) навчальних закладів з інклюзивною формою навчання, а також працювати педагогом-реабілітологом.

Таким чином, в Україні виникла гостра потреба у кваліфікованих фахівцях з ортопедагогіки, які могли би працювати вчителями спеціальних шкіл для дітей з ПОРА, надавали компетентну корекційно-реабілітаційну допомогу дітям з порушеннями психофізичного розвитку різних нозологій як вчителі інклюзивного навчання та педагоги і вчителі-реабілітологи корекційної-реабілітаційних установ. Саме таких універсальних фахівців почали готувати на новоствореній кафедрі ортопедагогіки та реабілітології Інституту корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова у 2010 році. При цьому на рівні бакалавра майбутнім випускникам запропонована багатопрофільна кваліфікація "Бакалавр корекційної освіти. Дефектолог (ортопедагог), вихователь, асистент вчителя спеціальних та інклюзивних дошкільних, шкільних, соціально-реабілітаційних закладів", а на рівні магістра – "Викладач корекційної педагогіки та спеціальної психології. Вчитель початкових класів шкіл для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та інклюзивного навчання. Педагог-реабілітолог".

Отже, у вищій школі ортопедагогіка – новітня спеціалізація з

корекційної педагогіки, що спрямована на унікальну підготовку та перепідготовку фахівців у сфері корекційного навчання та психолого-педагогічної реабілітації дітей і дорослих з порушеннями опорно-рухового апарату.

Список використаних джерел

1. Бадалян Л. О., Журба Л. Т., Тимонина О. В. Детские церебральные параличи. - К.: Здоровья, 1988. - 328 с.
2. Выготский Л.С. Основные проблемы дефектологии / Выготский Л.С. Основы дефектологии. – СПб. : Издательство „Лань”, 2003. – С. 22–59.
3. Кичева І.В.. Развитие терминологии теории воспитания во взаимодействии с лексикой других наук. <http://www.portalus.ru/modules/shkola/>
4. Назарова Н.М., Пенин Г.Н. Специальная педагогика : в 3 т. : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / под ред. Н. М. Назаровой. - Т. 1. История специальной педагогики - М. : Издательский центр "Академия", 2007. - 352 с.
5. Назарова Н.М. Моргачёва Е. Н., Фуряева Т. В. Сравнительная специальная педагогика : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / под ред. Н. М. Назаровой. – М. : Издательский центр "Академия", 2011. – 336 с.
6. Основы ортопедагогтики. / Под науч. ред. Э. Брукарта. - Leiwenkessel-Lo (Бельгия), 1999. - 448 с.
7. Семаго М.М., Семаго Н.Я. Типология отклоняющегося развития: модель анализа и ее использование в практической деятельности. – М.: Генезис. 2011 – 400 с.
8. Семёнова К.А. Восстановительное лечение детей с перинатальным поражением нервной системы и с детским церебральным параличом. – М.: Закон и порядок. – 2007. – 616 с. .
9. Синьов В.М. Навчальна програма дисципліни "Основи корекційної педагогіки" для педагогічних спеціальностей вищих закладів освіти за напрямом підготовки 0101-педагогічна освіта. Київ, 2006. - 16 с.
10. Степин В.С. Научная картина мира в культуре техногенной цивилизации / В.С. Степин, Л.Ф. Кузнецова. – М., 1994. – 274 с.
11. Шевцов А. Г. Економіко-соціокультурна періодизація еволюції соціального реабілітування осіб з обмеженнями життєдіяльності // зб. наук. праць Кам'янець-Подільського держ. ун-ту : Серія соц. -пед.– Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2008. – вип. X. – С. 164 – 169.
12. Шевцов А.Г. Ортопедагогіка. Словникова стаття. / Дефектологічний словник. За ред. В.І. Бондаря, В.М. Синьова. – К.: "МП Леся", 2011. – 528 с.

13. Słownik języka polskiego PWN, Wydawnictwo naukowe PWN S. A., 2007.
14. http://mirslovarei.com/content_fil/ortopedagogika-7738.html

The ground of ortopedagogik as the scientific phenomenon of special education and rehabilitation of persons with motor disabilities is considered in the article. Practical experience in this field of the Department of Orthopedagogic and Rehabilitology of Dragomanov National Pedagogical University is considered.

Keywords: orthopedagogic, professional teaching of orthopedagogos, children with motor disabilities.

Отримано 23.2.2012

УДК 159.91+612.821.37

С.Д. Яковлева

ЗМІНИ СТАНУ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ФУНКЦІЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В РЕЗУЛЬТАТІ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

В статті представлено зміни стану основних психофізіологічних функцій молодших школярів без вад розвитку в результаті проведеного навчання за загальноприйнятою програмою загальноосвітньої школи у якості групи контролю для порівняння з дітьми з вадами розвитку.

Ключові слова: психофізіологічні функції, сенсорні системи, розумова працездатність, сила нервової системи.

В статье представлены изменения состояния основных психофизиологических функций младших школьников с нормой развития в результате проведенного обучения по общепринятой программе общеобразовательной школы в качестве группы контроля для сравнения с детьми с пороками развития.

Ключевые слова: психофизиологические функции, сенсорные системы, умственная работоспособность, сила нервной системы.